
**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR ENCOURAGEMENT OF SELF-DEVELOPMENT
DURING PRE-SCHOOL AGE**

Reni Hristova

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Veliko Tarnovo – Republic of Bulgaria

reny.hristova@abv.bg

Abstract: The present article introduces a theoretical analysis of the pedagogical conditions through which the self-development of pre-school aged children is encouraged. There is also a description of the specific peculiarities of age and individual development during the period of pre-school childhood.

Pre-school age is a basic and sensitive period in personality formation. That is why it is necessary to create preconditions that shall encourage children's self-development. The pedagogical conditions which advantage pre-school aged children's self-development are as follows:

- creating a positive and emotionally meaningful microclimate and atmosphere of benevolence where each child feels calmness and security, where it feels supported and significant both for adults and coevals;
- creating situations in which each child should achieve success – situations in which it should feel successful in order to achieve motivation, commitment and participation in the educational process;
- realization of pedagogical interaction which ensures unfolding of the child's personal potential; this shall create preconditions for sharing and collaboration, experiencing openness and trust;
- creating a developing educational environment which provides opportunity for complete unfolding of the child's individual abilities and for encouragement of children's initiative and self-dependence;
- providing an opportunity for self-assertion of each child in the spheres of activity which are most significant to it; to a great extent, these spheres are the ones that uncover the child's individual qualities and abilities;
- establishing a model of relations which provide attention, recognition, consideration and respect of each child's personality;
- constant active quest of methods and means for maximum and complete unfolding of each child's personal qualities and creating preconditions for development of its individuality;
- orienting and maintaining the interactivity and interactive methods of personal influence;

As a result of the complex combination of all abovementioned pedagogical conditions when communicating with the child, it starts to feel emotionally satisfied and motivated for new quests and discoveries in the world.

Keywords: pedagogical conditions, self-development, pre-school age

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ САМОРАЗВИТИЕТО В
ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ**

Рени Христова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново – Република България reny.hristova@abv.bg

Резюме: В статията се прави теоретичен анализ на педагогическите условия, чрез които се насърчава саморазвитието на детето от предучилищна възраст. Характеризират се специфичните особености на възрастовото и индивидуалното развитие в периода на предучилищното детство.

Предучилищната възраст е базисен и сензитивен период във формирането на личността, ето защо е необходимо да се създават предпоставки, насърчаващи саморазвитието на детето. Като педагогическите условия, които благоприятстват саморазвитието на детето от предучилищна възраст се извеждат следните:

- създаване на положително емоционално наситен микроклимат и атмосфера на доброжелателност, в която всяко дете изпитва спокойствие и сигурност, усеща подкрепа и се чувства значимо, както за възрастните, така и за връстниците;
- осигуряване на ситуации, в които всяко дете да постига успех, да се чувства успяло, за постигане на мотивираност, ангажираност и съпричастност към образователния процес;
- осъществяване на педагогическо взаимодействие, осигуряващо разгръщане личностния потенциал на детето, подтикващо към споделяне и сътрудничество, изпитване на откритост и доверие;
- създаване на развиваща образователна среда, в която най-пълноценно могат да се разкрият индивидуалните възможности на детето и да се насърчават детската инициативност и самостоятелност;

- предоставяне възможност на всяко дете за самоутвърждаване в най-значимите за него сфери на дейност, разкриващи в най-голяма степен неговите индивидуални качества и способности;
- утвърждаване на такъв стил на взаимоотношения, осигуряващ внимание, признание, зачитане и уважение на личността на всяко дете;
- постоянно активно търсене на способности и средства за максимално пълно разкриване личностните качества на всяко дете и създаване на предпоставки за развитие на неговата индивидуалност, чрез ориентиране и поддържане на интерактивност и интерактивни методи на личностно въздействие.

Резултатът от комплексното съчетаване на посочените по-горе педагогически условия при общуването с детето е то да се чувства емоционално удовлетворено, мотивирано към нови търсения и откривателство на света.

Ключови думи: педагогически условия, саморазвитие, предучилищна възраст

УВОД

В съвременното предучилищно образование понятията „възпитание”, „обучение”, „формиране” са доста условни, те се преплитат и интегрират, така че да подпомогнат развитието на детето, което е във фокуса на образователния процес. Преди години, семейството и образователните институции, се опитваха да постигнат образователните цели, чрез въздействие върху подрастващите. Днес за достигането до желаните резултати се създават педагогически условия, така че всяко дете да успее да разгърне максимално личностния си потенциал, актуализирайки механизмите за самопознание и саморазвитие.

САМОРАЗВИТИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ

Саморазвитието е фундаментална способност на човека, която се формира през целия му живот, резултат от активното търсене, откриване и трансформиране на неговата собствена дейност. Всеки човек сам изгражда жизнения си път, сам гради взаимоотношенията с другите, сам избира приятелите си, сам твори живота си. И за да бъдат здрави основите на това изграждане, т.е. на саморазвитието, те се поставят в първите години на детството.

Ето защо самопознанието и саморазвитието се нуждаят от тактично съпровождане от страна на родителите и учителите, които не налагат стереотипи, а оказват помощ, дават съвет, подкрепят детето в усвояването, натрупването и иницирането на собствен опит в общуването с връсниците и възрастните, в дейностите, които благоприятстват неговото развитие и личностно утвърждаване.

Целта на настоящото изследване е теоретично да се разкрият специфичните особености на саморазвитието при децата от предучилищна възраст и да се изведат педагогическите условия за неговото насърчаване.

Саморазвитието е индивидуален процес, в който възрастовите характеристики се проявяват по различен начин за всеки човек. Разглеждането му от психологическа гледна точка дава възможност да се открият специфичните особености, разкриващи го като сложен интегративен процес на психофизиологични и характерологични промени, а от педагогическа – да се обосноват условията, подпомагащи саморазвитието.

Като психологическо понятие „саморазвитието” се определя като „естествена промяна на индивида, в резултат на която възниква ново качествено състояние и извършваните от него дейности, съответстват на актуалния му личностен потенциал” [1].

Саморазвитието се свързва със „собствената дейност в променянето, разкриването, обогатяването на духовните потребности на човека, на личностния му потенциал, реализацията на възможността за самообразование в процеса на естественото физиологично, психическо и социално развитие [2].

Саморазвитието се разглежда като „1. развитие на собствените сили, физически и психически, въз основа на независима дейност, независими изследвания; 2. развитие, което се проявява под въздействие на вътрешни фактори, независимо от въздействието на външните фактори” [3]. Близко, допълващо и доизясняващо е определението, в което саморазвитието се представя като „процес на активна, последователна, прогресивна и цялостна необратима качествена промяна в психологическото състояние на индивида. Саморазвитието е възможно на определен етап от възрастовото развитие, когато се формират механизмите на саморегулиране [4]. Това е „процесът въз основа на действащите вътрешни механизми на самоопределение, самосъзнание и самоорганизация, когато детето се превръща в субект на собствената си дейност и поведение [5].

В педагогиката, концепцията за саморазвитието се определя като способност да се преодолеят противоречията в личностното развитие чрез усилията на самите участници в образователния процес,

способността към самоуправление: поставяне на цели, проектиране на ново състояние и етапите на постигане, адаптиране на коригиране на образователно-възпитателния процес, обективен анализ на резултатите, предвиждане на нови перспективи и т.н.

От представените определения на понятието „саморазвитие” се вижда, че то е непрекъснат процес на физическо, психическо и социално развитие, което е резултат от собствената дейност на индивида, резултат от самостоятелно поставяне и постигане на цели. Следователно в основата на саморазвитието е самостоятелността, която се изразява във възможността на човека да организира, провежда и реализира своята дейност, без да получава чужда помощ. В редица свои изследвания съм установила, че детето от предучилищна възраст проявява самостоятелност в дейностите, които му доставят удоволствие, носят му радост и удовлетвореност, в които то си поставя собствени цели, анализира и организира условията за тяхното протичане и постигане, изказва предположения и формулира „хипотези”, проявява настойчивост и упоритост и постига резултати. Играта, с нейните разновидности, дейностите по избор, ученето, където детето свободно общува, опознава и открива света, създават благоприятни предпоставки за неговото саморазвитие.

ПЕДАГОГИЧЕСКИ УСЛОВИЯ, благоприятстващи саморазвитието на детето от предучилищна възраст

1. Създаване на положително емоционално наситен микроклимат и атмосфера на доброжелателност, в която всяко дете изпитва спокойствие и сигурност, усеща подкрепа и се чувства значимо, както за възрастните, така и за връстниците.

Създаването и поддържането на микроклимат, наситен с положителни емоции е определящо условие за детското саморазвитие, защото детето от предучилищна възраст е емоционално възприемчиво и емоционално отзивчиво, тъй като възприема света чрез чувствата, чрез тях общува с другите и чрез тях изгражда собствения си светоглед. Доброжелателна емоционално наситена атмосфера се постига чрез любовта, която детето усеща, която го подкрепя, окуражава и насърчава, която го кара да се чувства значимо, както за възрастните, така и за връстниците. Любовта в нейните различни измерения, тази която получава и любовта, която дарява. Тя се заражда от родителската любов, осигуряваща базисно доверие на детето, което в следващите години то ще развие в любов към себе си като приемане, изразяване и самоформиране, и любов към другите, като приемане, разбиране и зачитане. Освен родителската любов важна в годините на предучилищното детство е любовта, с която педагогът обгръща всяко дете. Тя му дава онази сигурност, от която се нуждае в новата и различна среда на детската градина. Тя е потребна на детето, за да развие тази любов като приемане на връстника, на приобщаване към микрогрупата от връстници и общността на детското заведение, за да се свърже и заживее заедно с тях. Тези процеси са толкова различни, колкото различни са самите деца. Но педагогът е длъжен да дава любов на всяко дете, за да няма разочаровани, отблъснати и потиснати деца, а щастливи деца, които усещат подкрепа и насърчаване в собственото си развитие.

2. Осигуряване на ситуации, в които всяко дете да постига успех, да се чувства успяло, за постигане на мотивираност, ангажираност и съпричастност към образователния процес.

В провокираните от педагога или в самостоятелно инициирани (индивидуални или групови) игри, детето изпитва „потребност от отговорност към себе си и към другите” и в същото време изживява „признание”:

- ролевото или делово, творческото или правило-регламентирано, имитираното или интерпретирано поведение поставя пред детето, макар и приятни „изпитания” – ще отговори ли на очакванията (на своите, на връстниците, на възрастните), ще се хареса ли, защото следващият избор е продиктуван и зависи до голяма степен от „представянето” му;

- разминаването между желано и постигнато, което при другите дейности носи разочарование, при играта се компенсира от налични въображаеми компоненти;

- в творческите игри детето изпитва емоционална удовлетвореност, постигната от изживяването да си търсен и предпочитан, защото си показал че можеш, а това се постига чрез личностни качества, сред които най-ценени от децата са добронамереност, съпричастност, отзивчивост.

3. Осъществяване на педагогическо взаимодействие, осигуряващо разгръщане личностния потенциал на детето, подтикващо към споделяне и сътрудничество, изпитване на откритост и доверие.

Периодът на предучилищното детство съдържа сензитивни предпоставки за формирането на творчеството като личностен феномен, а „феноменологичния характер” на играта по най-достъпен начин удовлетворява „потребността на детето от творчество”.

- играта осигурява двигателна, познавателна, речева, социална активност, съпътстващи предучилищния период, задоволява потребността на динамичната детска личност от движения, умствени действия и комуникация, осъществени с играчката, като игров партньор или в игровата партниране с връстника;

- играта осигурява самостоятелност на детето, проявяваща се в игровото отразяване и пресъздаване, в използването и комбинирането на игровите средства, в проектирането и организирането на игровото пространство, в предпочитаните и осъществени игрови взаимодействия;

- детската активност и самостоятелност са показател за творчество, което в играта се проявява в неотразимото съчетаване на реалното и въображаемото, във вариативността на изразните средства и творческите решения, в пространствените и времеви измерения.

Условия за творческо разгръщане на личностния потенциал на детето от предучилищна възраст предоставят и дейностите по избор:

- дейността по избор, в сравнение с другите форми на педагогическо взаимодействие, осигурява различна позиция на детето, тъй като то се намира в ситуация на субект, който инициира и изпълнява самостоятелно избраната дейност, а самостоятелно постигнатият резултат е много по-значим за него, отколкото този, получен в основните форми на педагогическо взаимодействие;

- в дейността по желание детето не е ограничено във времето, регулатор на продължителността на заниманието са детският интерес и желание за реализиране на собствения замисъл, което развива умствените и волевите усилия, уменията за концентриране и управляване на вниманието, за саморазвитие;

- базисният опит, с който детето разполага в дейността по избор, се преустройва на ново качествено равнище, при което репродуцирането отстъпва място на творчеството.

4. Създаване на развиваща образователна среда, в която най-пълноценно могат да се разкрият индивидуалните възможности на детето и да се насърчават детската инициативност и самостоятелност.

Саморазвитието е непрекъснат процес, който се осъществява във всички дейности и ситуации, форми на общуване и педагогическо взаимодействие, но за да се развива детската индивидуалност, детето се нуждае от образователната среда, която благоприятства разгръщане на неговия личностен потенциал.

Образователната среда е съвкупност от условия, които се създават целенасочено за осигуряване на пълноценно образование и развитие на всяко дете. Начинът на организация на средата до голяма степен оказва влияние върху социализацията на детето, определя продължителността на процеса на адаптация към новите социални условия, подпомага адекватното възприемане на себе се в света на другите, спомага за овладяване конструктивни форми на поведение и комуникативност. Основното предназначение на средата да създаде комфорт и уют, така че всяко дете да се чувства защитено, сигурно, спокойно и удовлетворено, се постига чрез реализиране на основните функции – развиваща, възпитателна и образователна.

Развиващата образователна среда е „комплекс от материално-технически, санитарно-хигиенни, ергономически, естетически, психолого-педагогически условия, осигуряващи организацията на живота на децата и възрастните в детската градина” [6]. Изграждането на развиваща среда в предучилищното образователно заведение цели създаване на предпоставки за удовлетворяване на жизнено важните потребности – физически, социални, естетически, насърчаващи саморазвитието на детската личност.

За да може образователното пространство да изпълнява ролята на развиваща образователна среда и в хода на педагогическото взаимодействие да стимулира самостоятелността на детето, включените компоненти трябва да притежават следните свойства:

- гъвкавост – свързана е с възможностите на образователните структури към бързо преустройство в съответствие с изменящите се потребности на образователния процес, потребностите на детето и удовлетворяване на желанието му за самостоятелно решаване на задачи, постигане на цели и извършване на дейности;

- непрекъснатост – обусловена е от същността на образователния процес в детската градина - непрекъснато сменящи се ситуации на педагогическо взаимодействие и форми на активност, осигуряващи приемственост в дейностите и техните елементи, самостоятелност и сътрудничество при тяхното осъществяване;

- вариативност – предполага изменение на развиващата среда в съответствие с образователните цели, участие на детето в преобразуването ѝ във връзка с неговите индивидуални желания;

- интегрираност – осигурява реализиране на образователния процес посредством взаимодействие на изграждащите го структури – образователни направления и образователно съдържание, образователни пространства и зони;

- откритост – предвижда широко участие на всички субекти на образованието в управлението на образователния процес, формите на обучение, възпитание и взаимодействие [7].

5. Утвърждаване на такъв стил на взаимоотношения, осигуряващ внимание, признание, зачитане и уважение на личността на всяко дете.

Педагогически целесъобразен е стилът на общуване, който осигурява емоционален комфорт на всяко дете. Този стил, съчетава:

- деловите взаимоотношения между педагога, детето и детската група, насочени към постигането на общи образователни цели;

- педагогическото сътрудничество, базиращо се на съвместни творчески търсения;

- възискателността на педагога (подкрепяна от родителите), изразяваща се в поставяне на задачи и изисквания за тяхното постигане;

- стимулирането, проявяващо се в подбуждане на детския интерес, опиращо се на детските способности и тяхното насърчаване.

Ефективен е стилът, поддържащ взаимодействие, изградено върху диалогично общуване, при което съвместно се обсъждат въпроси, изказват се предположения, насърчава се саморазвитието.

6. Постоянно активно търсене на способности и средства за максимално пълно разкриване личностните качества на всяко дете и създаване на предпоставки за развитие на неговата индивидуалност, чрез ориентиране и поддържане на интерактивност и интерактивни методи на личностно въздействие.

По своята същност педагогическото взаимодействие в детската градина предполага интерактивно общуване и партньорско сътрудничество между участниците в педагогическия процес. Интерактивната основа на педагогическото взаимодействие детерминира субектни отношения между педагога и детето, партньорство и сътрудничество в усвояването на познавателната и социалната информация, в споделянето и съпреживяването заедно с връстниците, дава възможност за личностна изява на индивидуалната неповторимост, удовлетворява детските потребности и интереси.

Следователно чрез интерактивните методи педагогът предоставя възможност на децата, позовавайки се на собствения си опит (познавателен, социален, естетически) да откриват нови знания и умения, да изразяват отношение към наученото, да проявяват емпатия (не само като споделяне на изразените чувства, но и умение да се изрази подкрепа).

Групата деца, близки по възраст, с равни права и възможности (Peergroup), се определя като институция за социализация, съпоставима със силното въздействие на семейството. В развитието на детето и подрастващите групата от връстници изпълнява следните важни функции:

- предоставя възможност за активно преживяване и проиграване на конфликти в съвместната игра;

- позволява да се изпробват и разучават нови роли (които в групата за разлика от семейната не са така строго определени по възраст и пол);

- дава възможност да се проверяват границите на допустимото;

- помага за преодоляване на егоцентризма в процеса на социализация, благодарение на развитието на комуникативните навици и навиците за сътрудничество;

- способства за формиране на равноправни отношения в групата, благодарение на приемането или отхвърлянето на детето от другите деца;

- поставя пред детето задача да определи своето отношение към "другите" [8].

В групата децата получават нов опит: претенциите е нужно да се изказват, а за намеренията – да се съобщава; нормите, правилата и санкциите – гласуват, а понякога и изменят. Новото поведение води към сериозно изменение на Аз-концепцията (благодарение на участието в групата от връстници детето се учи да бъде себе си сред многото други, т.е. саморазвива се).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Саморазвитието в предучилищна възраст е резултатът от комплексното съчетаване на изведените по-горе педагогически условия, които присъстват в ежедневно общуване с детето, в основните и допълнителните

форми на педагогическо взаимодействие. То се постига чрез осигуряване на интерактивна креативна образователна среда, в която всяко дете проявява своите индивидуални възможности, насърчава се детската инициативност и самостоятелност, присъства емоционална атмосфера на сигурност и спокойствие, съхраняваща детската уникалност чрез приобщаване на детето към групата от връстници.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. [Творчество. Краткий педагогический словарь](http://didacts.ru/slovari/tvorchestvo-kratkii-pedagogicheskii-slovar.html) <http://didacts.ru/slovari/tvorchestvo-kratkii-pedagogicheskii-slovar.html>
- [2]. [Словарь терминов по общей и социальной педагогике](http://smolsoc.ru/index.php/home/2009-12-28-13-47-51/42-2010-08-30-12-18-24/898-2011-01-17-23-04-50) <http://smolsoc.ru/index.php/home/2009-12-28-13-47-51/42-2010-08-30-12-18-24/898-2011-01-17-23-04-50>
- [3]. [Словарь по педагогической психологии](http://didacts.ru/slovari/slovar-po-pedagogicheskoi-psihologii.html) [http://didacts.ru/slovari/slovar po – pedagogicheskoi-psihologii.html](http://didacts.ru/slovari/slovar-po-pedagogicheskoi-psihologii.html)
- [4]. [Современный образовательный процесс, основные понятия и термины](http://didacts.ru/slovari/sovremennyi-obrazovatelnyi-process-osnovnye-ponjatija-i-terminy.html) [http://didacts.ru/slovari/sovremennyi-obrazovatelnyi-process-osnovnye-ponjatija-i-terminy. html](http://didacts.ru/slovari/sovremennyi-obrazovatelnyi-process-osnovnye-ponjatija-i-terminy.html)
- [5]. [Тезаурус для педагогов-экспериментаторов](http://didacts.ru/slovari/tazaurus-dlja-pedagogov-eksperimentatov.html) [http://didacts.ru/slovari/tazaurus-dlja-pedagogov-eksperimentatov. html](http://didacts.ru/slovari/tazaurus-dlja-pedagogov-eksperimentatov.html)
- [6]. Смирнова, С. А. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии- М., 1999.
- [7]. Христова, Р. Стимулиране на детската самостоятелност чрез създаване на развиваща среда в предучилищната образователна институция. – Педагогически алманах. УИ „Св. св. Кирил и Методий”. 2015, с.22-31
- [8]. Айхингер, А., В. Холл. Психодрама в детской групповой терапии. Перевод с немецкого. Генезис, Москва, 2003.